

UPOR 1941

Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je bilo ustanovljeno na dan nemškega napada na Sovjetsko zvezo, 22. junija 1941. Takoj po njegovi ustanovitvi so začele nastajati partizanske čete in bataljoni, ki so izvajali gverilsko bojevanje, manjše napade in sabotaže. Poleti leta 1941 je bilo v Sloveniji ustanovljenih pet partizanskih bataljonov, poleti in jeseni tega leta so njihovi pripadniki izvedli prve akcije. Nemci so v povračilo takoj začeli streljati talce. Septembra 1941 je Vrhovni plenum Osvobodilne fronte slovenskega naroda sprejel sklep o vključitvi slovenske partizanske vojske v Narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede Jugoslavije pod poveljstvom Josipa Broza - Tita. Oktobra 1941 so partizani že napadali manjša mesta. Tako so napadli Šoštanj pod nemško okupacijo ter Lož in Bezuljak pod italijansko okupacijo. Oba napada sta presenčila okupatorje, ki niso pričakovali oboroženega odpora. Konec oktobra je partizansko vodstvo z »brežiškim pohodom« neuspešno skušalo preprečiti izseljevanje Slovencev, ki so ga izvajali

nemški okupatorji z območja Posavja in Posotelja ob okupacijski meji z Italijo. Pozimi leta 1941 je slovensko partizansko vodstvo poskusilo zanetiti splošno vstajo na Gorenjskem in tam ustvariti prvo osvobojeno ozemlje. Na začetku vstaje je bilo 12. decembra 1941 v spopadu v Rovtu v Selški dolini ubitih 45 nemških policistov. Ta partizanski uspeh je dal velik polet partizanskemu gibanju. V partizanske vrste so množično vstopali novi borci. Za nemškega okupatorja je bil to hud udarec, zato se je odločil z vsemi sredstvi zatreti vstajo in je na Gorenjsko poslal močne policijske sile. Štirje nemški policijski bataljoni so v Dražgošah obkolili Cankarjev bataljon, ki se je nato od 9. do 11. januarja 1942 v hudem boju upiral napadalcem. Ker nemškim silam ni uspelo uničiti bataljona, so po njegovem umiku pobili 41 vaščanov. Bitka v Dražgošah je bila do takrat najdaljši in tudi najodmevnejši boj slovenskih partizanov s sovražnikom. ★

V vasi Dražgoše se je Cankarjev bataljon spopadel z veliko večjo nemško vojaško silo. Proti partizanskemu bataljonu, ki je štel okoli 200 borcev, so nastopili štirje policijski bataljoni in tudi vojska, skupaj okoli 2500 mož s pomočjo topništva, oklepnih avtomobilov in letala. Po treh dneh so se partizani umaknili (imeli so devet mrtvih), Nemci (na pokopališču v Kranju so pokopali 27 policistov) pa so v vasi ustrelili 41 domačinov, vas zažgali in vaščane odvedli v internacijo.

Na začetku zime leta 1941 se je na Gorenjskem pod vtisom uspehov Rdeče armade pred Moskvo, kar so v partizanskih vrstah ocenili kot začetek preobrata v drugi svetovni vojni, začela velika vstaja. Cankarjevemu bataljonu je 12. decembra 1941 v Selški dolini uspelo uničiti četo nemškega policijskega bataljona, ki je izgubila 45 mož (partizani so imeli v tem spopadu tri mrtve).

Politkomisar Belokranjske čete Jože Mihelčič v italijanskem ujetništvu 3. novembra 1941. Eden prvih partizanov na Krimu leta 1941, Peter Dobrajc - Peter Klepec, je padel leta 1943.

Nemci so zaradi delovanja Rašiške čete za povračilo pri Smedniku 22. avgusta 1941 ustrelili deset talcev.

RAŠICA

1942

KRIŽNA GORA NA NOTRANJSKEM

Partizanski boj se je nadaljeval spomladi 1942 predvsem v Ljubljanski pokrajini. Partizanom se je pridružilo vedno več prostovoljcev, začeli so nastajati novi partizanski bataljoni, odredi in grupe odredov. Oblikovati so se začele operativne partizanske enote, do konca leta 1942 so bile ustanovljene štiri brigade slovenske partizanske vojske. Nastajati je začelo prvo osvobojeno ozemlje, ki je v Ljubljanski pokrajini obsegalo dve tretjini ozemlja te »italijanske province«. Na tem ozemlju je začela prevzemati oblast OF. Upor in partizanska vojska sta se razširili tudi na Primorsko, ki je bila že od leta 1918 pod italijansko okupacijo. Poleti 1942 je italijanska vojska organizirala obsežno ofenzivo »pregleda terena«
proti partizanski vojski (v tej »čistilni«
ofenzivi je sodelovalo okoli 50.000 italijanskih vojakov), vendar ni dosegla zelenega učinka, kakor tudi ne nemška ofenziva, ki je potekala ob istem času na Gorenjskem. Partizani so obe ofenzivi preživeli in obstali. Italijanska vojska je med ofenzivo zagrešila množične zločine, kot so stre-

ljanje prebivalstva, požigi celotnih vasi in izgoni ljudi v koncentracijska taborišča. Med obsežno ofenzivo je italijanska vojska začela ustanovljati tudi svoje slovenske kvizlinške enote Milizia Volontaria Anticomunista, ki so bile podrejene poveljniku italijanske 2. armade. Med Slovenci, opredeljenimi za odpor proti okupatorjem, so dobili naziv »bela garda«. Slovenska partizanska vojska se je po ofenzivi leta 1942 razvijala naprej in že jeseni 1942 začela z novimi napadi na okupatorja. ★

Italijanski vojaki streljajo prebivalce pod Križno goro na Notranjskem 30. julija 1942.

Italijanska vojska zapira ljudi v Ljubljani, ki so jo obdali z bodečo žico.

Italijanska vojska ropo požigane vasi med ofenzivo poleti 1942.

Četa Janka Sekirnika Simona iz 2. Grupe odredov blizu Trebnjega spomladi 1942.

Poveljstvo 2. bataljona Notranjskega odreda v Sodražici junija 1942.

Italijanska vojska med »čiščenjem terena«
med ofenzivo poleti 1942.

Ženske so bile v partizanih že od začetka upora, v letu 1942 so se začele množično vključevati v Osvobodilno fronto in partizansko vojsko.

Nemci razkazujejo ujete in ubite borce Savinjskega bataljona v Celju novembra 1942. Med njimi je tudi narodna herojinja Tončka Čeč - Roza, sekretarka OK KPS in OO OF Kozjansko. Umrla je leta 1943 v Auschwitzu.

1943

PADLI BORCI POHORSKEGA BATALJONA

Začetek leta 1943 je zaznamoval junaški boj Pohorskega bataljona pri Osankarici. Pohorski bataljon je bil ustanovljen septembra kot 1. bataljon Pohorskega odreda in je od svoje ustanovitve naprej nenehno napadal sovražnika na za Nemce zelo občutljivem območju. Zato so si ga nacisti prizadevali uničiti in so ga z močnimi silami 8. januarja 1943 obkolili pri Osankarici na Pohorju. V večurnem boju so se borci in borke Pohorskega bataljona borili do zadnjega moža, padlo je 59 partizanov in 10 partizank, ujet je bil le en ranjen partizan. Uničenje Pohorskega bataljona je bil sicer težak udarec za narodnoosvobodilno gibanje na Štajerskem, a veličastni junaški boj partizanov do zadnjega moža je dal veliko spodbudo na nadaljevanje boja za osvoboditev. Cankarjeva in Gubčeva brigada sta 26. marca 1943 italijanski vojski zadali boleč poraz z uničenjem elitnega bataljona pri Jelenovem žlebu, v bitki je padlo 106 sovražnikovih vojakov. Poleti leta 1943 sta bili ustanovljeni prvi slovenski partizanski diviziji, 14. in 15. divizija, ki sta skupaj z 18. divizijo, ustanovljeno po kapitulaciji Italije septembra 1943, sestavljali 3. oktobra ustanovljeni 7. korpus NOV in POJ (številčeno glede na partizanske korpuse v vsej Jugoslaviji). Ta je deloval na Notranjskem, Dolenjskem, v Beli krajini in slovenski Istri.

Po kapitulaciji Kraljevine Italije 8. septembra in njeni vključitvi v tabor zaveznikov je Nemčija okupirala celotno slovensko ozemlje razen Prekmurja. Nemški

Padli borci v zadnjem boju Pohorskega bataljona 8. januarja 1943.

Pogajanja z italijansko vojsko ob kapitulaciji septembra 1943.

Partizani Severnoprimskega odreda marca 1943 v Posočju.

okupatorji so ustanovili posebno Operacijsko cono Jadransko primorje, ki je obsegala območja dotedanje italijanske dežele Julijska krajina, Furlanijo in tudi t. i. Ljubljansko pokrajino. Med prebivalstvom je po kapitulaciji Italije zavladalo splošno navdušenje in prišlo je do množičnega razmaha osvobodilnega gibanja; na Primorskem se je začela prava vseljidska vstaja. Na območju Gorice so se septembra 1943 partizanske enote na tako imenovani goriški fronti upirale nemškim silam tudi v frontalnih bojih. Ustanovljeni sta bili še dve partizanski diviziji (30. in 31.), ki sta tvorili 9. korpus jugoslovanske partizanske vojske. Deloval je na ozemlju Primorske in Gorenjske.

Na razmah osvobodilnega gibanja, ki je oblikovalo veliko osvobojeno ozemlje na skoraj polovici okupirane Slovenije, so se Nemci odzvali z veliko ofenzivo, ki je potekala jeseni in pozimi leta 1943. V tej ofenzivi so zavzeli velik del ozemlja, ki so ga partizani osvobodili po kapitulaciji Italije, vendar enot partizanske vojske niso uničili. ★

Padli borci v zadnjem boju Pohorskega bataljona 8. januarja 1943.

Leta 1943 so v partizane prišle prve zavezniške misije britanske vojske.

Razoroževanje italijanskih vojakov ob kapitulaciji septembra 1943.

Borci Kosovelove brigade z ujetima Nemcema med ofenzivo oktobra 1943.

RAZOROŽEVANJE ITALIJANOV

1944

Januarja 1944 je 14. divizija odšla na Štajersko, kjer se je vključila v delovanje 4. operativne cone, in tako pripomogla k širitvi partizanskega delovanja na Štajerskem. To je bilo pomembno za partizansko gibanje in njegovo narodnoosvobodilno hotenje, ker se Nemci smatrali slovenski del Štajerske, kar je bilo zelo pomembno za partizansko gibanje in njegovo narodnoosvobodilno hotenje. Zimski pohod razmeroma velike partizanske enote (čez 1000 ljudi) je zaradi težkih razmer in nemških napadov terjal velike napore in žrtve med borci.

V letu 1944 je partizanska vojska branila obsežno osvobojeno ozemlje, na katerem ni delovala okupatorska oblast, kar je omogočalo razvoj partizanske oblasti in gospodarstva. Osvobojeno ozemlje je postalo zaledje partizanske vojske, ki se je iz gverilske vojske začela spreminjati v redno vojsko, ki je svoje napade usmerjala predvsem na glavne prometnice in sovražne postojanke za varovanje poti.

To ozemlje je za Nemčijo postalo izrednega stra-

teškega pomena, ker so prek njega vodile glavne oskrbovalne poti do fronte v Italiji, med katerimi je bila najpomembnejša železnica Dunaj – Ljubljana – Trst. V drugi polovici leta 1944 je predvsem območje Primorske in Istre postalo pomembno tudi zaradi možnosti morebitnega zavezniškega izkrcanja in prodora prek »Postojnskih vrat« naprej proti severu in vzhodu v osrčje nemškega rajha. Ker je postajalo ozemlje Slovenije vedno bolj vojaško in strateško pomembno, so nemške oborožene sile tu kopičile vedno več svojih vojaških enot in si vedno bolj prizadevale za uničenje slovenske partizanske vojske. V začetku leta 1945 so nemške sile v Sloveniji štejele čez 100.000 vojakov in policistov ter raznih kvizlinških enot; med temi so bili tudi srbski četniki, ki so se umaknili iz osvobojenih delov Jugoslavije. ★

Diverzantska skupina Južnoprimorskega odreda leta 1944.

Partizani jeseniško-bohinjskega odreda na Triglavu oktobra 1944.

Nemške enote so leta 1944 zagrešile nekaj največjih vojnih zločinov. Obglavljanje partizana Vojkove brigade nad Idrijo poleti 1944.

Julija 1944 je začelo delovati prvo zavezniško letališče v Nadlesku na Notranjskem, septembra 1944 pa v Otoku v Beli krajini.

Pohod 14. divizije na Štajersko. Duhovnik Jože Lampret pri nošenju ranjenca.

1945

OSVOBOJENI TRST 2. MAJ 1945

Spomladi leta 1945, ko je bil konec vojne že na obzorju, je partizanska vojska v Sloveniji prestala zadnjo nemško ofenzivo, s katero so jo Nemci poskusili uničiti, saj je ta ogrožala zaledje nemških front na Balkanu in v Italiji.

Ozemlje Slovenije je imelo veliko vlogo tudi med zadnjimi boji v Evropi, ko so se čezenj pomikale vse nemške sile iz jugovzhodne Evrope proti Avstriji in ko so se na slovenskih severnih in zahodnih mejah srečale zavezniške vojske z zahoda in vzhoda. Slovenska partizanska vojska je ob sklepnih bojih za osvoboditev delovala skupaj z drugimi armadami Jugoslovanske armade. Na Primorskem je slovenski 9. korpus skupaj s 4. armado JA 1. maja 1945 osvobodil Trst in Gorico. V Ljubljano so 9. maja 1945 vkorakale enote slovenskega 7. korpusa skupaj z drugimi enotami Jugoslovanske armade. Na Koroškem so v zadnjih bojih sodelovale enote 4. operativne cone, te enote so zajele nemško skupino armad E. Ko so se 15. maja 1945, že po nemški kapitulaciji, končali zadnji večji spopadi, so slovenske partizanske enote skupaj z enotami JA osvobodile celotno slovensko ozemlje. ★

Slovenska partizanska vojska v osvobojenem Trstu 2. maja 1945.

Enote 7. korpusa v zadnjih bojih za osvoboditev Ljubljane maja 1945.

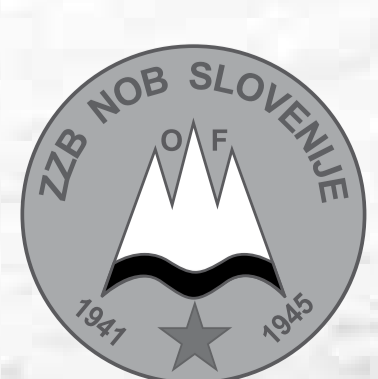

Med 19. in 21. januarjem 1945 je potekala ena večjih bitk v letu 1945, bitka za Trnovo nad Gorico, od koder so enote 9. korpusa pregnale nemške in italijanske kolaboracionistične enote.

Slovenska partizanska vojska v osvobojeni Ljubljani 9. maja 1945.

Slovenska partizanska vojska v osvobojeni Gorici 2. maja 1945.

BELA GARDA IN SLOVENSKI ČETNIKI

1942 - 1943

Med drugo svetovno vojno je večji del slovenske predvojnne politične elite zaradi svoje preračunljivosti in koristoljubja sodeloval z nemškim in italijanskim okupatorjem. V Ljubljanski pokrajini, ki so jo okupirali Italijani, pa so fašistični oblastniki konec maja 1941 za pomoč pri vladanju ustanovili konzulto ali sosvet. Sestavljen je bil iz štirinajstih predstavnikov slovenskega gospodarskega, političnega in kulturnega življenja, z bivšim banom dr. Markom Natlačnom na čelu. Nihče od imenovanih v sosvet ni odklonil imenovanja. Italijanskemu okupatorju in fašistični oblasti se je poklonil tudi ljubljanski knezoškof dr. Gregorij Rožman, ki je fašistične voditelje obiskal že 20. aprila 1941. Prvo leto vojne sta tako bivša predvojnna oblast kot ljubljanska nadškofija videli pot naprej v fašističnem »novem redu« in priznanju razkosanja slovenskega ozemlja. Po preobratih na svetovnih bojiščih ter odporu Osvobodilne fronte in partizanske vojske so se predvojnne stranke začele usmerjati k zahodnim zaveznikom in begunski jugoslovanski kraljevi vladi v Londonu. Zato je bila marca 1942 ustanovljena Slovenska zaveza, v njej so se združile politične stranke in skupine, ki so nasprotovale OF in partizanski borbi. Ne glede na povezave slovenskih predvojnih voditeljev z begunsko vlado v Londonu so se ti skupaj s Katoliško Cerkvijo zaradi svoje politične preračunljivosti spomladi 1942 odločili za oboroženo sodelovanje z italijansko fašistično oblastjo, s katero so imeli skupni cilj: uničenje OF in partizanske vojske. Tvegani načrt predvojnih voditeljev je bil, s pomočjo fašistične Italije uničiti partizansko gibanje pred zmago zaveznikov. Pri tem so se zavedali, da se spuščajo v izdajstvo oziroma »zelo nevarno igro«, kot se jim je zapisalo. Čeprav so delovali z italijansko vojsko, jim partizanov ni uspelo uničiti. Ob kapitulaciji Italije septembra 1943 se je dokončno izkazalo, da Slovenska zaveza ni dorasla nastalim razmeram, takrat je razpadla, nekaj časa je delovalo le še njeno najožje vodstvo. Bivša italijanska Ljubljanska pokrajina in Primorska sta po kapitulaciji Italije postali sestavni del nemškega zasedbenega območja in v Ljubljanski pokrajini so Nemci za predsednika pokrajine postavili bivšega generala Leona Rupnika, katerega ime je postalo prisproda za kolaboracijo.

Prve vojaške enote protipartizanskega tabora so začele nastajati spomladi 1942. Komandant kraljeve vojske v domovini, Draža Mihailović, je za komandanta kraljeve vojske na slovenskem ozemlju najprej imenoval polkovnika Jako Avšiča. Vendar je ta zaradi nestrinjanja s četniškim programom čakanja in zavlačevanja prestopil k OF in leta 1942 odšel v partizane. Novi zastopnik kraljeve vojske v Sloveniji je postal major Karel Novak. Ko je njegovo poveljstvo priznala Slovenska zaveza, je maja 1942 začel na Dolenjsko in Notranjsko pošiljati prve vojaške enote. Največja je bila t. i. Štajerski bataljon. Predstavljal se je kot partizanski, na začetku je s partizani tudi sodeloval, skrivno pa je deloval proti njim. Ko je bilo njegovo pravo delovanje odkrito, je bil ogrožen, zato so se v Novem mestu začela pogajanja z Italijani, ki so ga sprejeli pod svoje poveljstvo. Prav v tem obdobju so se v Sloveniji začele ustanovljati tudi enote Prostovoljne protikomunistične milice (MVAC – Milizia Volontaria Anticomunista), ki jih je italijanska vojska nato med veliko »roško« ofenzivo ustanavljala skozi celotno poletje 1942. MVAC je delovala pod neposrednim poveljstvom italijanske 2. armade, sestavljena je bila iz posadk vaških straž in gibljivih enot, treh bataljonov »Legije smrti«. Povelja, oborožitev, oskrbo in plačilo so dobivali od italijanske vojske. MVAC je bila v Sloveniji dokončno oblikovana avgusta 1942, ko je general Mario Robotti, poveljnik italijanskega 11. korpusa, delujočega v Ljubljanski pokrajini, izdal uredbno o imenovanju. Enote MVAC so delovale na območju Dolenjske, Notranjske in v Polhograjskem hribovju. Pripadniki MVAC so bili leta 1943 razporejeni tudi v posebne fašistične jurišne bataljone »M«, ki so delovali v sestavu italijanskih divizij. Za

Italijanski vojaki in pripadniki MVAC.

vođenje MVAC je bil pristojen urad MVAC pri poveljstvu 11. korpusa, enote in postojanke so bile podrejene najbližjim poveljstvom italijanskih enot. Politično in vojaško delovanje protipartizanskega tabora pod pretežno klerikalnim vodstvom so pripadniki osvobodilnega gibanja poimenovali tudi belogardizem, vse enote MVAC v Ljubljanski pokrajini pa bela garda. Ker so enote MVAC javno služile okupatorju, je major Karel Novak začel organizirati nove četniške skupine. Februarja 1943 je v Polhograjskem hribovju ustanovil tridesetčlanski četniški odred, in ta je odšel na pohod na Primorsko. V odred so prispeli tudi britanski obveščevalci. V svoje vrste je poskušal mobilizirati pripadnike vaških straž in Legije smrti, vendar je bil odziv slab. Poskus pridobitve Legije smrti se je končal z italijanskim pregonom, v njem so sodelovali tudi pripadniki MVAC. Kljub temu so ustanovili jedra bodočih četniških odredov, major Karel Novak je tudi začel sodelovati z Italijani in se z njimi dogovoril za odhod na Otočec na Dolenjskem, kamor je prispela glavnina slovenskih četnikov. V četniških odredih so bili večinoma liberalno usmerjeni ljudje in bivši oficirji kraljeve vojske – bilo jih je zgolj med 200 in 300, ljudje pa so jih poimenovali plava garda. Padec fašizma, ki mu je sledila kapitulacija Italije, je pomenil konec vojaških enot MVAC in četniških odredov. Velik del moštva MVAC se je zatekel v turjaški grad in tam so ga porazili partizani. Glavnino četnikov oziroma plave garde so partizani napadli že pred kapitulacijo Italije in porazili v Grčaricah pri Kočevju. ★

Italijanski general Mario Robotti pregleduje enote MVAC.

Slovenski četniki – plava garda.

Italijanski vojaki in belogardisti zaslišujejo ujetega partizana.

Bivši ban Marko Natlačen in Emilio Grazioli, visoki komisar Ljubljanske pokrajine.

Predvojni politiki na sprejemu pri Benitu Mussoliniju v Rimu, peti z desne bivši ban Marko Natlačen.

PRI MUSSOLINIJU

SLOVENSKO DOMOBRANSTVO

1943 - 1945

Po kapitulaciji Italije so predstavniki predvojne oblasti in ljubljanske nadškofije nadaljevali izdajalsko politiko in oboroženo kolaboracijo proti takrat že mednarodno priznani zavezniški partizanski vojski. Nov ilegalni organ protipartizanske strani je konec leta 1944 postal Narodni odbor za Slovenijo, ta je bil kot začasno narodno predstavništvo formalno ustanovljen 29. oktobra 1944. Deloval je na podlagi Narodne izjave, ki je kot politični in narodni program načrtovala ustanovitev zedinjene Slovenije v okviru Kraljevine Jugoslavije. Ker je junija 1944 prišlo do podpisa sporazuma Tito-Šubašić, s katerim je kraljeva vlada v Londonu priznala partizansko vojsko in narodnoosvobodilno gibanje, slovenski predvojni politiki niso več spoštovali kraljeve vlade oziroma zakonite jugoslovanske oblasti. Narodni odbor je začel delovati na začetku leta 1945, njegov predsednik je bil dr. Jože Basaj, predsedstvo pa je šlo 13 članov, za katere je bil odbor najvišja oblast na slovenskem ozemlju. Hoteli so doseči združitev vseh protipartizanskih sil, tudi tistih iz preostale Jugoslavije, na območju Slovenije, tako preprečiti vstop jugoslovanski partizanski vojski v Slovenijo in doseči, da bi jo zasedli zahodni zavezniki. Zato so se pripravljali na prevzem oblasti po odhodu Nemcev, februarja so ustanovili Slovensko narodno vojsko. Ta je obstajala le na papirju, vanjo so bile tajno vključene vse slovenske domobranske in četniške vojaške enote. Ob skorajšnjem odhodu Nemcev je odbor 3. maja 1945 organiziral sejo »prvega slovenskega parlamenta« na ljubljanskem Taboru. Od umikajočih se Nemcev so zahtevali predajo vojaške in civilne oblasti, nato pa so se pridružili Nemcem v begu pred JA na avstrijsko Koroško.

Slovensko domobranstvo/ Slovenische Landeswehr je bilo razglašeno 24. septembra 1943, uzakonil ga je nacistični upravitelj slovenskega ozemlja, gauleiter Friedrich

Rainer. Poveljstvo nad domobranstvom je vseskozi imel general SS in policije Erwin Rösener, višji vodja SS in policije v 18. vojaško-policijskem okrožju. Bil je poveljnik operativnega štaba za boj proti partizanom (Führungsstab für Bandenbekämpfung), ki so ga za vse zasedene slovenske pokrajine do rapalske meje ustanovili 30. septembra 1943 v Ljubljani. Operativni štab za boj proti partizanom je vodil vse večje protipartizanske akcije, podrejeni so mu bili vsi nemški policijski in vojaški poveljniki. Za Slovence je bil oblikovan organizacijski štab slovenskega domobranstva, komandant je postal polkovnik Franc Krener, njegov pomočnik Milko Vizjak, načelnik štaba pa Ernest Peterlin. Organizacijski štab je imel vojaške odseke za zagotavljanje nemotene delovanja, ni pa imel operacijskega odseka za načrtovanje in vodenje vojaških akcij, o tem so odločali izključno Nemci. Prvi štirje domobranski bataljoni so bili razporejeni v Višnji Gori, Šentvidu pri Stični, Rakeku in Stični, delovali so predvsem na območju Dolenjske in Notranjske. Domobranski bataljoni so imeli slovenske ali srbske (bivši oficirji kraljeve vojske) poveljnike ter nemške inštruktorje in nemške zvezne častnike. Jeseni 1944 so Nemci ustanovili še dva mešana domobranska bataljona, ki sta jima poveljevala nemška poveljnika, sestavljena pa sta bila iz domobranskih čet in ene nemške čete iz SS-policijskega polka. Do konca vojne so Nemci v vse domobranske bataljone dodali nemško policijsko četo iz SS-policijskih polkov in vsi bataljoni so dobili nemške poveljnike, razen 2. udarnega (kasneje 5. bataljona) pod poveljstvom majorja Vuka Rupnika. Številčno je domobranstvo doseglo vrhunec poleti 1944, ko je šlo okoli 13.000 mož, do konca vojne se je število vojakov nekoliko

Domobranska posadka iz postojanke Sveti Urh.

zmanjšalo. Domobranci so nacistični oblasti tudi prisegli. Prva prisega domobrancev »velikemu vodji in veliki Nemčiji« je bila na Hitlerjev rojstni dan – 20. aprila 1944, druga prisega je bila na obletnico njegovega prevzema oblasti – 30. januarja 1945. Poleg Slovenskega domobranstva je nemški okupator manjše oborožene enote oblikoval tudi na Primorskem in Gorenjskem. Na Primorskem je bil ustanovljen Slovenski narodni varnostni zbor (SNVZ) – »primorsko domobranstvo«. Ustanovil in vodil ga je general SS in policije Odiło Globocnik, eden najhujših nacističnih zločincev, ki je vodil SS in policijo na nemškem zasedbenem območju Italije in s tem tudi Primorske. Ker na Primorskem ni bilo dovolj ustreznih ljudi, so jih morali na pomoč pošiljati iz Ljubljane. SNVZ je bil neposredno podrejen vodji Operativnega štaba za boj proti partizanom v Trstu, generalu SS in policije Odiło Globocniku. Na vrhuncu svojega obstoja, poleti 1944, je SNVZ imel okoli 2000 mož. Ker je bila Gorenjska namenjena popolni germanizaciji in priključitvi rajhu, so Nemci najprej menili, da se lahko proti narodnoosvobodilnemu gibanju borijo sami. Pozimi 1943/44 so sprejeli pomoč, ki jo je ponujal protipartizanski tabor, in decembra 1943 ustanovili prvo postojanko Gorenjske samozaščite – Oberkriener Selbstschutz, oziroma »gorenjskega domobranstva«. Poveljnik in vodja gorenjskega domobranstva je bil podčastnik SS Erich Dichtl, ta je bil podrejen varnostnemu uradu oziroma Gestapu na Bledu. Vse posadke »gorenjskega domobranstva« so bile podrejene najbližjim krajevnim izpostavam Gestapa. Največje število pripadnikov gorenjskega domobranstva je bilo 2500. ★

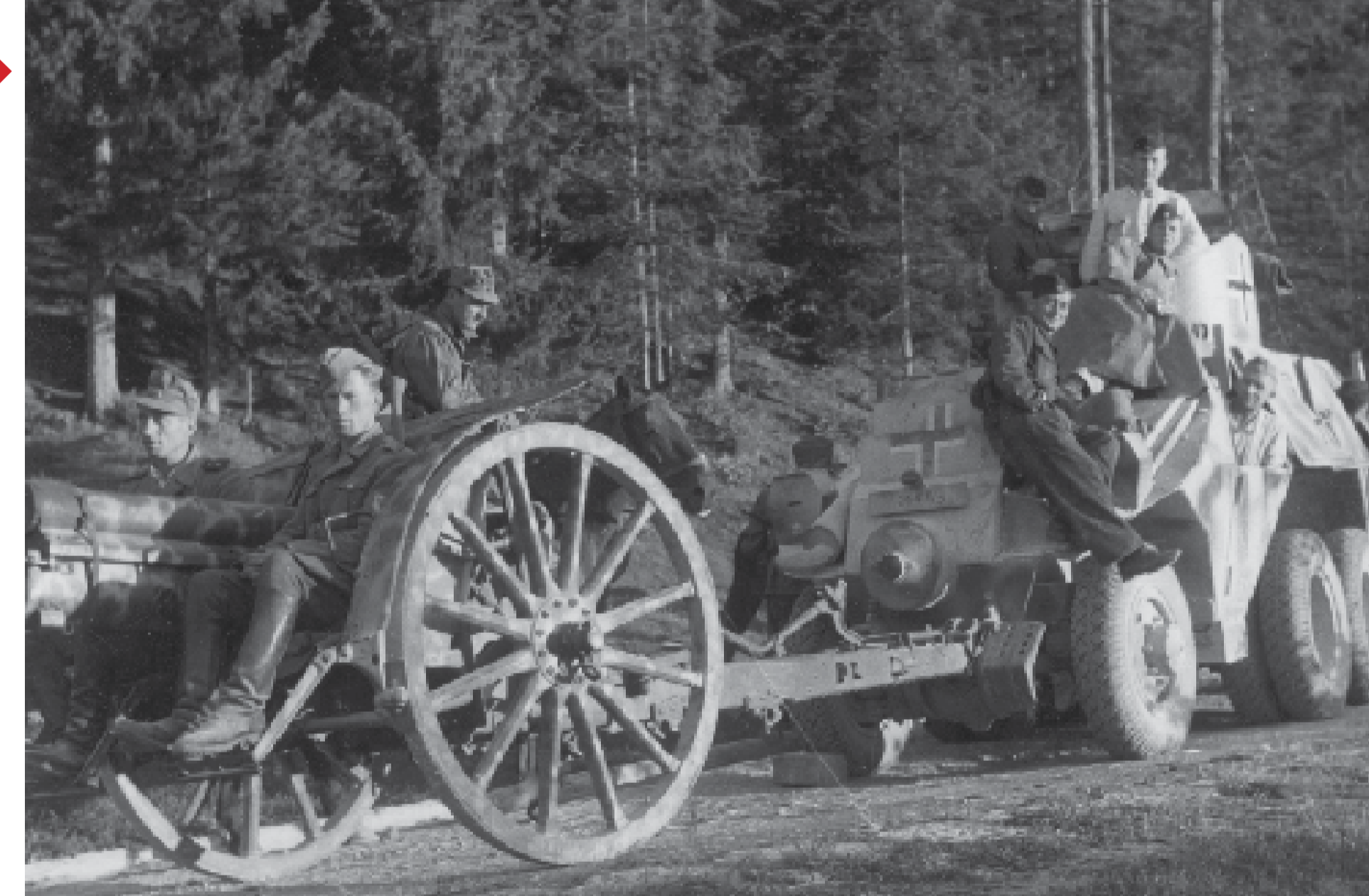
Sveti Urh nad Bizovikom je bil zloglasna domobranska postojanka, kjer so mučili in ubijali Ljubljančane in druge okoliške prebivalce.

DOMOBRANSKA PRISEGA

»Prisegam pri Vsemogočnem Bogu, da bom zvest, hraber, in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje velike Nemčije, SS četami in policijo proti banditom in komunizmu kakor tudi njegovim zaveznikom, svoje dolžnosti vestno izpolnjeval, za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope. Za ta boj sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomagaj!«

Predsednik pokrajinske uprave Leon Rupnik, general SS in poveljnik domobrancev Erwin Rösener, ljubljanski knezoškof Gregorij Rožman.

Domobranci in Nemci skupaj v boju proti partizanom.

Ljubljanski knezoškof Gregorij Rožman skupaj z domobranci in duhovniki.

HITLER V MARIBORU - APRIL 1941

NAPAD IN OKUPACIJA

Sile osi so Jugoslavijo napadle 6. aprila 1941 hkrati z Grčijo. »Aprilska« vojna se je kljub posamičnim primerom odpora kraljeve vojske in pomoči prostovoljcev končala z razpadom kraljeve vojske in z razkosanjem Dravske banovine po že vnaprej pripravljenih načrtih. Dolenjsko in Notranjsko je zasedla Italija, ki je pohitela in ozemlje vključila v Kraljevino Italijo že 3. maja 1941, Nemčija je zasedla Gorenjsko in Štajersko, vendar do konca vojne ni uspela izvesti aneksije, Prekmurje pa so zasedli Madžari in ga anektirali 16. decembra 1941. Manjši del ozemlja je okupirala tudi Neodvisna država Hrvaška. Vse tri države so začele izvajati svojo okupacijsko politiko, za katero je bilo značilno nasilje, raznarodovanje in gospodarsko izkoriščanje, pri tem je bil pristop italijanskih oblasti vsaj na začetku »najmilejši«. Italijanski okupator je z zasedenega območja oblikoval Ljubljansko pokrajino, ki ji je načeloval visoki komisar, podrejen notranjemu ministru v Rimu. V vojaškem pogledu je bila Ljubljanska pokrajina podrejena 2. italijan-

ski armadi s poveljstvom v Sušaku, na njenem ozemlju je deloval 11. korpus italijanske vojske. Nemci so zasedeno ozemlje razdelili na dve začasni pokrajinski enoti: na Spodnjo Štajersko in na Gorenjskem na t. i. zasedbeno področja Koroške in Kranjske. Vodila sta ju šefa civilne uprave iz Gradca in Celovca, ki sta bila odgovorna neposredno Hitlerju. V vojaško-policijskem pogledu sta bili pokrajini podrejeni 18. vojnemu okrožju s poveljstvom v Salzburgu. Nemci so takoj začeli izvajati raznarodovalne ukrepe skladne z nacistično miselnostjo. Umrtili so vse duševno bolne in onemogle ter začeli izseljevanje za približno 260 000 Slovencev, večinoma v Srbijo, Hrvaško in Nemčijo ter začeli z ukrepi za pomemčevanje ljudi. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 so Nemci zasedli še Ljubljansko pokrajino, Primorsko in severno Italijo, tako da je bilo pod njihovo okupacijo celotno ozemlje naseljeno s Slovenci razen Prekmurja. ★

Adolf Hitler v Mariboru 26. aprila 1941, ko je dejal: »Napravite mi to deželo zopet nemško!«

Vojska Kraljevine Jugoslavije med umikom.

General Hubert Lanz in nemška vojska v Celju aprila 1941.

Izgon slovenskih družin iz Maribora.

Izgon Slovencev z nemškega okupacijskega območja.

Okupacijska meja med Nemčijo in Italijo v Črnučah pri Ljubljani.

Italijanska vojska v Ljubljani poleti 1941.

OKUPIRANA LJUBLJANA

SLOVENSKA NARODNOOSVOBODILNA VOJSKA

Z ustanovitvijo OF so bili položeni temelji za razvoj slovenske narodnoosvobodilne vojske. Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je bilo ustanovljeno 22. julija 1941. Istega meseca je bil sprejet tudi partizanski zakon, nastajati so začele partizanske čete in bataljoni. Poleg vojaških enot na terenu je bila ustanovljena še Varnostno-obveščevalna služba OF, ki je z obveščanjem, pa tudi s sabotažnimi, diverzantskimi in drugimi akcijami skrbel za varnost narodnoosvobodilnega boja in gradila obveščevalno mrežo po Sloveniji. Jeseni leta 1941 je bila organizirana še Narodna zaščita, posebna vojaška organizacija, namenjena samozaščiti prebivalstva in premoženja.

Delovanje partizanske vojske se je večalo in število njenih pripadnikov je naraščalo. V Ljubljanski pokrajini se je narodnoosvobodilni boj razmahnil spomladi leta 1942. Začeli so nastajati odredi, sestavljeni iz bataljonov, in grupe odredov. Oblikovati so se začele operativne partizanske enote, do konca leta 1942 so bile ustanovljene štiri brigade partizanske vojske. Nastajati je začelo prvo osvobodeno ozemlje, ki je v Ljubljanski pokrajini obsegalo dve tretjini ozemlja na Notranjskem in Dolenjskem. Na tem ozemlju je začela prevzemati oblast Osvobodilna fronta s svojimi odbori, pozneje so oblast uresničevali voljeni narodnoosvobodilni odbori.

Poleti leta 1942 je italijanska vojska organizirala obsežno ofenzivo »pregleda terena« proti partizanski vojski, vendar ni dosegla želenega učinka, prav tako ne nem-

ška ofenziva, ki je potekala ob istem času. Narodnoosvobodilna vojska se je razvijala naprej, poleti leta 1943 sta bili ustanovljeni 14. in 15. divizija NOV in POJ, ki sta skupaj z 18. divizijo, ustanovljeno po kapitulaciji Italije jeseni leta 1943, sestavljali 7. korpus NOV in POJ, ki je deloval na Notranjskem in Dolenjskem. Po kapitulaciji Italije se je narodnoosvobodilno gibanje množično razmahnilo, na Primorskem je nastala prava vseljudska vstaja. Ustanovljeni sta bili 30. in 31. divizija NOV in POJ, ki sta sestavljali 9. korpus NOV in POJ, delujoč na ozemlju Primorske in Gorenjske.

Nemci so se na razmah osvobodilnega gibanja odzvali z veliko ofenzivo, ki je potekala jeseni in pozimi leta 1943, in zavzeli velik del ozemlja, osvobodjenega po kapitulaciji Italije, vendar enot partizanske vojske niso uničili. Januarja 1944 je 14. divizija odšla na Štajersko, kjer se je vključila v delovanje 4. operativne cone, in tako pripomogla k širitvi partizanskega delovanja na Štajerskem. Partizanska vojska je tako nadzirala osvobodeno ozemlje na Dolenjskem, Notranjskem, v Beli krajini, na Primorskem, Štajerskem in Gorenjskem. Na tem območju so bila v rokah okupatorja le večja naselja in pomembnejše prometne poti.

Nadzorovanje obsežnega osvobodjenega ozemlja je narekovalo ustanovitev Vojske državne varnosti, ki jo je SNOS ustanovil 1. marca 1944. Vanjo je vklju-

Poveljniki prvih štirih slovenskih partizanskih brigad: Ivan Lokovšek - Jan, Jože Klanjšek - Vasja, Jože Malnarič - Križevski in Predrag Jevtič - Dragan.

čil enote ukinjenega VOS. Še istega leta so se enote VDV začele vključevati v Korpus narodne obrambe Jugoslavije, ki je bil pod zveznim poveljstvom. Namesto VOS je bil ustanovljen Odsek za notranje zadeve, ki je bil pozneje vključen v delo Oddelka za zaščito ljudstva (OZNA), vsejugoslovanske organizacije, ustanovljene 13. maja 1944. Na novo je bila 1. marca 1944 oblikovana Narodna zaščita, ki je ščitila prebivalstvo in lastnino pred kriminalom ter vzdrževala red in mir.

Slovenski partizani so se borili tudi v prekomorskih brigadah NOV in POJ, ki so jih začeli ustanavljati leta 1943 in v katerih se je bojevalo okoli 20.000 vojakov in vojakinj, večinoma Slovencev, bivših pripadnikov italijanske vojske in internirancev. Spomladi leta 1945, ko je bil konec vojne že na obzoru, je partizanska vojska prestala zadnjo nemško ofenzivo, potem pa je skupaj z enotami JA začela sklepne operacije za osvoboditev Slovenije. Do 15. maja, ko so se končali zadnji večji spopadi na Koroškem, so enote NOV in POS skupaj z enotami JA osvobodile celotno slovensko ozemlje. Enote NOV in POS so od prvorcev leta 1941, ki jih je bilo okoli 2000, narasle na več kot 37.000 ljudi ob koncu vojne. Komandanti glavnega štaba pa so bili Franc Leskošek - Luka, Ivan Maček - Matija, Franc Rozman - Stane in Dušan Kveder - Tomaž. ★

Mobilizacija v partizansko vojsko po kapitulaciji Italije septembra 1943.

Tečaj za partizanske poveljnike. Ustroj slovenske partizanske vojske leta 1944.

Skupina prvih partizanov na Krimu leta 1941.

SESTA SLOVENSKE NARODNOOSVOBODILNE VOJSKE POLETI 1944		GLAVNI ŠTAB SLOVENIJE	
ŠTAB VI KORPUSA		ŠTAB I KORPUSA	
1. DIVIZIJA	2. DIVIZIJA	1. DIVIZIJA	2. DIVIZIJA
3. DIVIZIJA	4. DIVIZIJA	3. DIVIZIJA	4. DIVIZIJA
5. DIVIZIJA	6. DIVIZIJA	5. DIVIZIJA	6. DIVIZIJA
7. DIVIZIJA	8. DIVIZIJA	7. DIVIZIJA	8. DIVIZIJA
9. DIVIZIJA	10. DIVIZIJA	9. DIVIZIJA	10. DIVIZIJA
11. DIVIZIJA	12. DIVIZIJA	11. DIVIZIJA	12. DIVIZIJA
13. DIVIZIJA	14. DIVIZIJA	13. DIVIZIJA	14. DIVIZIJA
15. DIVIZIJA	16. DIVIZIJA	15. DIVIZIJA	16. DIVIZIJA
17. DIVIZIJA	18. DIVIZIJA	17. DIVIZIJA	18. DIVIZIJA
19. DIVIZIJA	20. DIVIZIJA	19. DIVIZIJA	20. DIVIZIJA
21. DIVIZIJA	22. DIVIZIJA	21. DIVIZIJA	22. DIVIZIJA
23. DIVIZIJA	24. DIVIZIJA	23. DIVIZIJA	24. DIVIZIJA
25. DIVIZIJA	26. DIVIZIJA	25. DIVIZIJA	26. DIVIZIJA
27. DIVIZIJA	28. DIVIZIJA	27. DIVIZIJA	28. DIVIZIJA
29. DIVIZIJA	30. DIVIZIJA	29. DIVIZIJA	30. DIVIZIJA
31. DIVIZIJA	32. DIVIZIJA	31. DIVIZIJA	32. DIVIZIJA
33. DIVIZIJA	34. DIVIZIJA	33. DIVIZIJA	34. DIVIZIJA
35. DIVIZIJA	36. DIVIZIJA	35. DIVIZIJA	36. DIVIZIJA
37. DIVIZIJA	38. DIVIZIJA	37. DIVIZIJA	38. DIVIZIJA
39. DIVIZIJA	40. DIVIZIJA	39. DIVIZIJA	40. DIVIZIJA
41. DIVIZIJA	42. DIVIZIJA	41. DIVIZIJA	42. DIVIZIJA
43. DIVIZIJA	44. DIVIZIJA	43. DIVIZIJA	44. DIVIZIJA
45. DIVIZIJA	46. DIVIZIJA	45. DIVIZIJA	46. DIVIZIJA
47. DIVIZIJA	48. DIVIZIJA	47. DIVIZIJA	48. DIVIZIJA
49. DIVIZIJA	50. DIVIZIJA	49. DIVIZIJA	50. DIVIZIJA
51. DIVIZIJA	52. DIVIZIJA	51. DIVIZIJA	52. DIVIZIJA
53. DIVIZIJA	54. DIVIZIJA	53. DIVIZIJA	54. DIVIZIJA
55. DIVIZIJA	56. DIVIZIJA	55. DIVIZIJA	56. DIVIZIJA
57. DIVIZIJA	58. DIVIZIJA	57. DIVIZIJA	58. DIVIZIJA
59. DIVIZIJA	60. DIVIZIJA	59. DIVIZIJA	60. DIVIZIJA
61. DIVIZIJA	62. DIVIZIJA	61. DIVIZIJA	62. DIVIZIJA
63. DIVIZIJA	64. DIVIZIJA	63. DIVIZIJA	64. DIVIZIJA
65. DIVIZIJA	66. DIVIZIJA	65. DIVIZIJA	66. DIVIZIJA
67. DIVIZIJA	68. DIVIZIJA	67. DIVIZIJA	68. DIVIZIJA
69. DIVIZIJA	70. DIVIZIJA	69. DIVIZIJA	70. DIVIZIJA
71. DIVIZIJA	72. DIVIZIJA	71. DIVIZIJA	72. DIVIZIJA
73. DIVIZIJA	74. DIVIZIJA	73. DIVIZIJA	74. DIVIZIJA
75. DIVIZIJA	76. DIVIZIJA	75. DIVIZIJA	76. DIVIZIJA
77. DIVIZIJA	78. DIVIZIJA	77. DIVIZIJA	78. DIVIZIJA
79. DIVIZIJA	80. DIVIZIJA	79. DIVIZIJA	80. DIVIZIJA
81. DIVIZIJA	82. DIVIZIJA	81. DIVIZIJA	82. DIVIZIJA
83. DIVIZIJA	84. DIVIZIJA	83. DIVIZIJA	84. DIVIZIJA
85. DIVIZIJA	86. DIVIZIJA	85. DIVIZIJA	86. DIVIZIJA
87. DIVIZIJA	88. DIVIZIJA	87. DIVIZIJA	88. DIVIZIJA
89. DIVIZIJA	90. DIVIZIJA	89. DIVIZIJA	90. DIVIZIJA
91. DIVIZIJA	92. DIVIZIJA	91. DIVIZIJA	92. DIVIZIJA
93. DIVIZIJA	94. DIVIZIJA	93. DIVIZIJA	94. DIVIZIJA
95. DIVIZIJA	96. DIVIZIJA	95. DIVIZIJA	96. DIVIZIJA
97. DIVIZIJA	98. DIVIZIJA	97. DIVIZIJA	98. DIVIZIJA
99. DIVIZIJA	100. DIVIZIJA	99. DIVIZIJA	100. DIVIZIJA

Znameniti poveljnik slovenske partizanske vojske Franc Rozman - Stane, ki se je 7. novembra 1944 tragično ponesrečil pri preizkušnji minometa.

OSVOBODILNA FRONTA

1941 - 1945

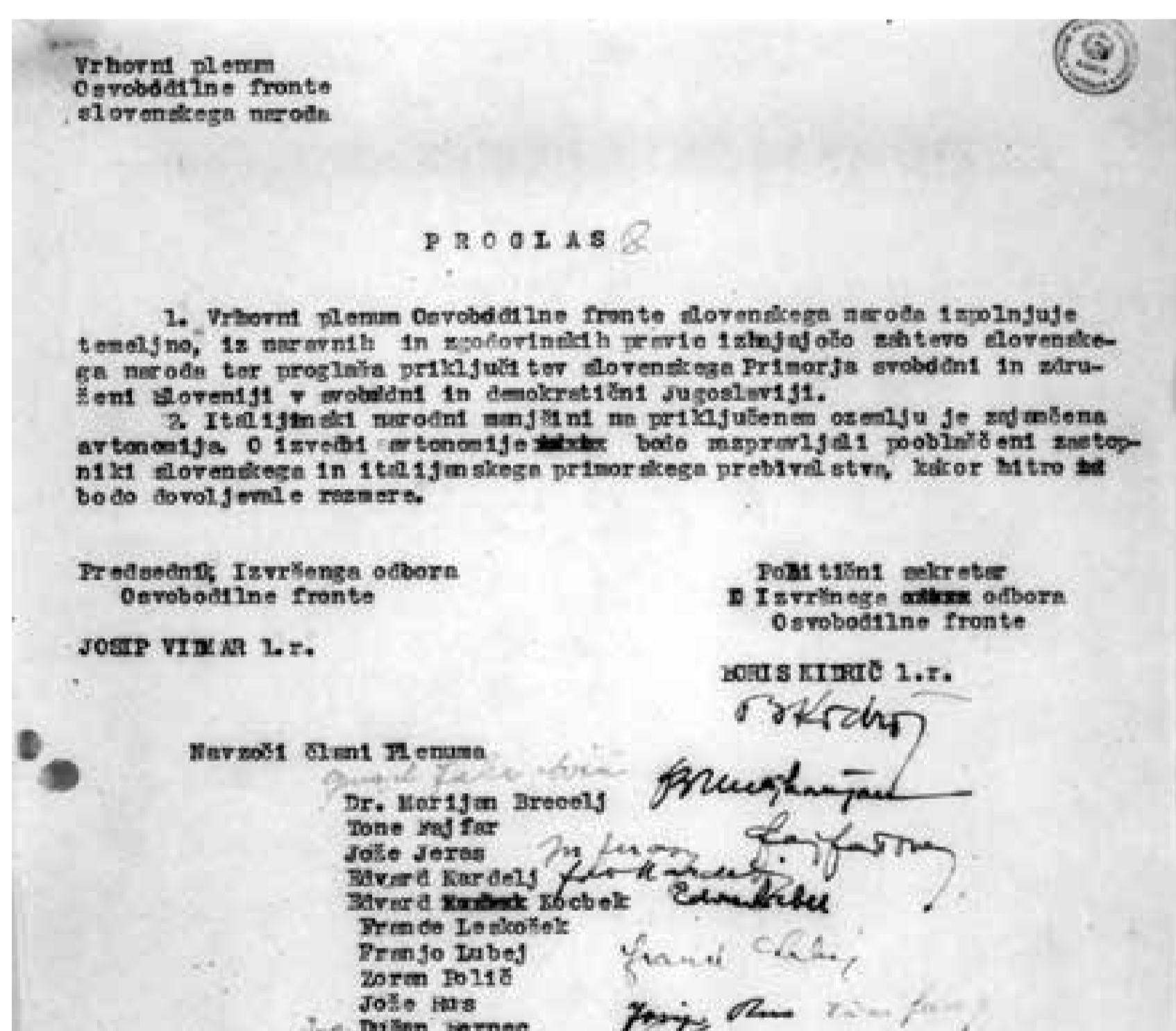

Osvobodilna fronta slovenskega naroda je bila ustanovljena v Vidmarjevi vili v Ljubljani 26. 4. 1941. Poleg štirih glavnih ustanovnih skupin: KPS, krščanskih socialistov, demokratičnih Sokolov in kulturnih delavcev je v njej sodelovalo še več manjših skupin: Društvo kmečkih fantov in deklet, frakcija Slovenska zemlja, bivši ministri Serbec, Marušič in Novak, sindikalna organizacija Delavska enotnost, del stare SLS, skupina aktivnih oficirjev, skupina prostovoljcev »aprilske vojne«, skupina štajerskih emigrantov, skupina prostovoljcev iz prve vojne in skupina Stara pravda, ki pa je bila pozneje izključena iz OF. Predstavniki vseh skupin so sestavljali Vrhovni plenum OF, ki je deloval do Zbora odposilancev slovenskega naroda v Kočevju 3. oktobra 1943. Predstavniki ustanovnih skupin pa so predstavljali Izvršni odbor OF, ki ga je vodil tričlanski sekretariat s predsednikom Josipom Rusom, po januarju 1943 je bil predsednik Josip Vidmar s tremi podpredsedniki. Program OF kot množičnega vsenarodnega gibanja je bil omenjen že na ustanovnem sestanku. Popolnoma izdelan program v sedmih točkah je bil nato sprejet na 4. zasedanju Vrhovnega plenuma OF 1. novembra 1941. Te točke so bile: neizprosni boj proti okupatorju, osvoboditev in združitev Slovenije, nepriznavanje razkosanja Jugoslavije, preoblikovanje slovenskega narodnostnega značaja, lojalnost skupin v medsebojnih odnosih, napoved prevzema oblasti s strani OF po koncu vojne, napoved uvedbe dosledne ljudske demokracije. Program so dopolnili 21. decembra 1941 še z dvema točkama: da bo slovenski narod po vojni sam odločil o notranji ureditvi Združene Slovenije in da so partizanske čete in Narodna zaščita podlaga za rast slovenske narodne vojske. OF

je začela po ozemlju Slovenije vzpostavljati mrežo odborov: pokrajinskih, okrožnih, okrajnih ali rajonskih in terenskih ali krajevnih. Prav tako je OF začela postajati temelj ljudske oblasti in Vrhovni plenum se je 16. septembra 1941 razglasil za Slovenski narodnoosvobodilni odbor, ki je začel izdati oblastne in upravne odloke. Na terenu so odloke izvajali odbori OF, kjer je bilo to mogoče. Na osvobojenem ozemlju so oblastne funkcije izvajali izvoljeni Narodnoosvobodilni odbori, temeljni organi nove ljudske oblasti in partizanske uprave. Naslednji pomemben dogodek v razvoju OF je bila »dolomitska izjava«, s katero so 28. februarja 1943 ustanovne skupine potrdile enotnost te organizacije. V izjavi so poudarili, da je OF enotna vseljedska politična in nacionalna organizacija slovenskega naroda, da ima KPS v slovenskem narodnoosvobodilnem gibanju avantgardno vlogo, da druge izmed ustanovnih skupin OF ne organizirajo samostojnih strank ali političnih organizacij, da sokolska in krščanskosocialistična skupina ne bosta organizirali posebnih organizacij svojih aktivistov in da kader aktivistov OF vodi v organizacijskem in političnem pogledu Izvršni odbor OF kot celota. Izjava je bila sprejeta na zboru aktivistov OF v zaselku Žiben v Kočevskem rogu. Po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 je bil v Kočevju od 1. do 3. oktobra zbor odposilancev slovenskega naroda, nov pomemben mejnik v razvoju OF in graditvi nove oblasti v Sloveniji. Pred zborom so na volitvah, ki so bile v osmih okrožjih na Dolenjskem in Notranjskem ter v vojski, izvolili odposilce. Na Primorskem je to prepreči-

Zbor odposilancev slovenskega naroda v Kočevju 1. – 3. oktobra 1943. Na sliki predstavnik zaveznikov major William Jones.

la nemška ofenziva. Zbora se je udeležilo 572 izvoljenih in 78 delegiranih poslancev, poleg njih še delegacije iz Ljubljane, Štajerske, Gorenjske in južne Primorske, nekateri funkcionarji NOB in gostje. Poleg ocene razvoja OF in osvobodilnega boja so na zboru odposilanci z javnim glasovanjem izvolili 120 članski Plenum OF oziroma Slovenski narodnoosvobodilni odbor in potrdili Izvršni odbor OF oziroma Predsedstvo SNOO v desetčlanski sestavi, določili delegacije za zasedanje AVNOJ in potrdili vstop IO OF v AVNOJ. Tu oblikovan vrhovni predstavniški in zakonodajni organ narodnoosvobodilnega gibanja se je na prvem zasedanju v Črnomlju 19. februarja preimenoval v Slovenski narodnoosvobodilni svet. Takrat je bilo sklenjeno, da se poveča s predstavniki Štajerske, Gorenjske in Primorske ter Koroške na 180 članov. Vodilo ga je Predsedstvo SNOS, ki je bilo najvišji izvršilni organ ljudske oblasti na Slovenskem. Razvil se je iz izvršnega odbora OF, predsedstvo so sestavljali Josip Vidmar, Edvard Kardelj, Edvard Kocbek, Josip Rus, Boris Kidrič, Marjan Breclj, Tone Fajfar, Franc Lubelj, Zoran Polič, Franc Leskošek in France Bevk. Predsedstvo je sprejelo odloke kot vrhovni izvršilni organ oblasti in s pomočjo odsekov, komisij in zavodov, s pomočjo komisij pri SNOS pa tudi urejalo vprašanja delovanja ljudske oblasti. Predsedstvo SNOS je 5. maja 1945 v Ajdovščini imenovalo Narodno vladno Slovenije, s katero se je končalo medvojno oblikovanje oblasti na Slovenskem. Velja mnenje, da je OF med vojno uživala podporo večine Slovencev. ★

Volitve v narodno osvobodilne odbore na osvobojenem ozemlju.

Glasilno Osvobodilne fronte.

Vila družine Vidmar v Ljubljani, kjer je bila ustanovljena Osvobodilna fronta.

Zbor odposilancev slovenskega naroda v Kočevju 1. – 3. Oktobra 1943.

Uporniški napisi Osvobodilne fronte v okupirani Ljubljani.

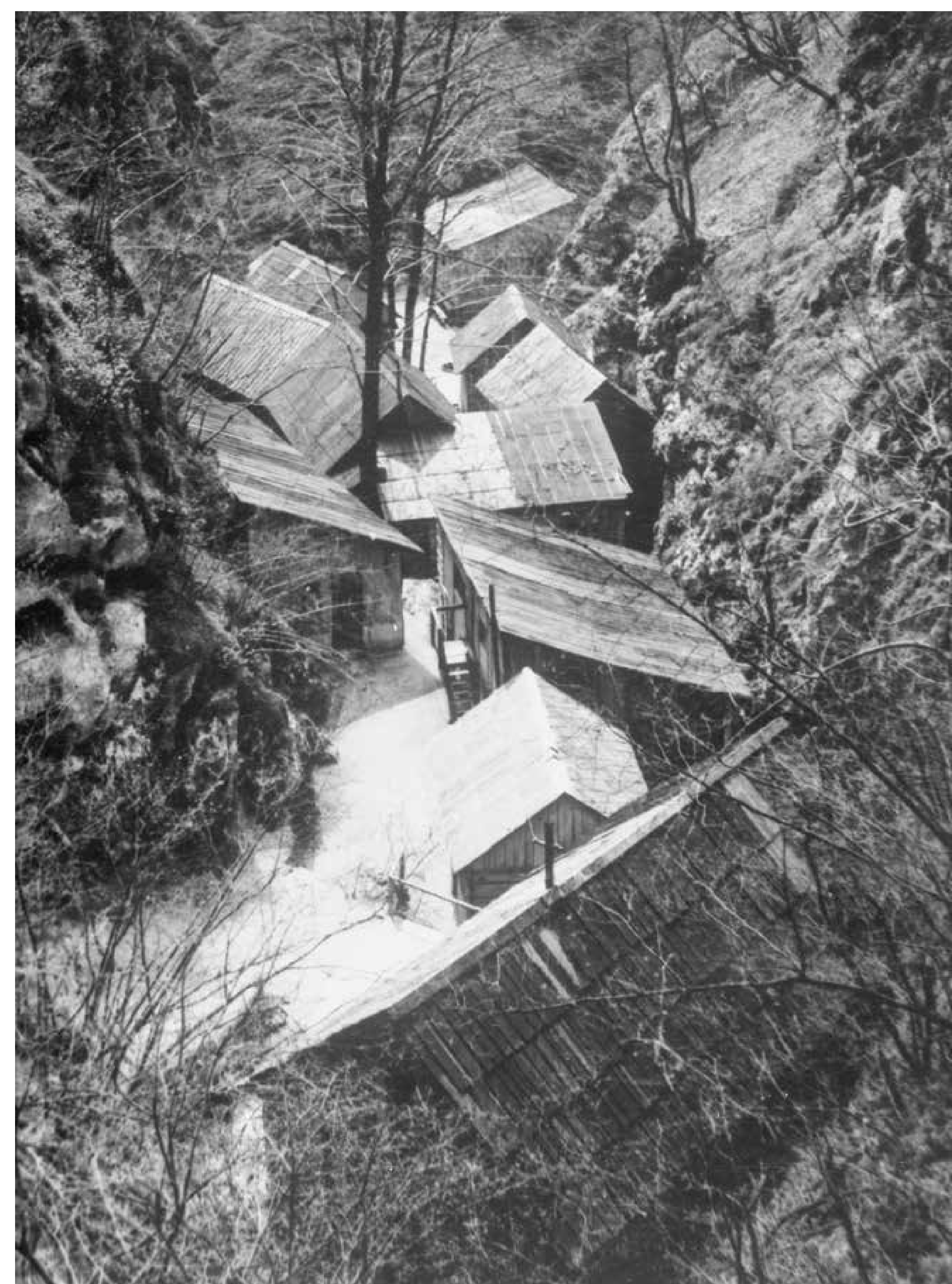

PARTIZANSKA SANITETA

Slovensko partizansko zdravstvo ali partizanska saniteta je bila med najboljše organiziranimi dejavnostmi slovenskih partizanov, ki po svoji humanosti ni primerljiva z nobenim odporniškim gibanjem po Evropi med drugo svetovno vojno. Začetki partizanskega zdravstva segajo v avgust 1941, ko je na pobudo glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet v Ljubljani nastal zdravniški matični odbor OF. Prve ranjene in bolne partizane ter aktiviste so zdravili v tajnih skrivališčih in bivališčih, nekaterih oddelkih ljubljanskih bolnišnic, v bolnišnici Ljubljana – Studenec, v sanatoriju Emona v Ljubljani in še drugod po Sloveniji. Prihod skupine dvajsetih zdravnikov na osvobojeno ozemlje spomladi 1942 je omogočil organizacijo partizanske vojaške sanitete (PVS) v enotah. V obdobju 1942/43 je imela vsaka brigada v Ljubljanski pokrajini sanitetnega referenta – zdravnika, v bataljoni in četah bolničarje, v odredih pa navadno študente medicine. Manjše stacionarne bolnišnice so začeli ustanavljati že sredi leta 1942, od leta 1943 je prevladoval stacionarni način zdravljenja bolnikov in ranjencev v večjih skrivnih bolnišnicah s po nekaj deset ležišči. Največja skupina partizanskih bolnišnic je bila na Kočevskem Rogu, ki je bila Slovenska central-

na vojna partizanska bolnišnica (SCVPB). V skupaj 25 postojankah se je zdravilo skupaj okrog 7.000 ranjencev in 3.000 bolnikov. Tako organiziranih in uspešnih bolnišnic, kot je bila SCVPB, ni bilo v nobenem drugem odporniškem gibanju okupiranih evropskih držav. Na Primorskem sta bili najpomembnejši bolnišnici Franja in Pavla. Bolnica Franja, ki je bila v soteski Pasice pri Cerknem, je štela kar 15 skrivnih objektov, v njej se je zdravilo 978 pacientov. SVPB Pavla je bila v Trnovskem gozdu. Bolnišnica se je morala večkrat umakniti. V postojankah bolnice Pavla se je zdravilo 931 bolnikov in ranjencev. Na Gorenjskem so organizirali odredne bolnišnice, manjše bolnišnične postojanke so delovale tudi v Goriških Brdih, Beneški Sloveniji in na Tolminskem. Na Štajerskem je bila večina partizanskih bolnišnic zgrajena v letu 1944. Na Pohorju se je v 12 postojankah leta 1944 in 1945 zdravilo okrog 300 ranjencev. Slovenskih partizanskih bolnišničnih enot je bilo v obdobju NOB več kot 240, z okoli 5.000 ležišči. Po analizi dr. Pavla Lunačka, organizatorja partizanskega zdravstva, se je med vojno v partizanskih bolnišnicah zdravilo okoli 22.000 ranjencev in bolnikov. ★

Bolnica Franja.

Osebe Slovenske partizanske vojaške partizanske bolnice Snežnik.

Ranjenci čakajo na evakuacijo z letalom.

Prenos ranjencev iz Gorenjske in Primorske do letališča Nadlesk na Notranjskem avgusta 1944, od koder so jih odpeljali v Italijo.

RANJENCI NA POTI DO LETALIŠČA NADLESK

ZVEZA ZDRUŽENJ BORCEV ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE

Zveza združenj borcev NOV Slovenije je bila ustanovljena 4. julija 1948, leto dni po nastanku jugoslovanske zveze. Vanjo so bili lahko vključeni nekdanji borci narodno osvobodilne vojske, pripadniki Osvobodilne fronte, žrtve fašističnega nasilja in vsi drugi, ki so dejavno sodelovali v boju proti okupatorju. Kot pomembna družbeno-politična organizacija je bila pomemben del takratne oblasti. Ob ustanovitvi je štela okoli 120 000 članov, v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja več kot 150 000, nato pa je število začelo upadati. Skrbela je predvsem za pravice in pomoč udeležencem narodno osvobodilnega boja, za vojne invalide in sirote, za urejanje vojnih grobišč in spomenikov. Prirejala je spominske slovesnosti, skrbela za ohranjanje izročil in tradicij partizanskega boja, izdajala svoj tisk in spodbujala raziskovanje zgodovine narodno osvobodilnega boja. Člani in vodstvo ZBZB so se ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja dejavno vključili v

osamosvajanje Slovenije in v okviru svojih zmožnosti tudi sodelovali in pomagali v odporu proti napadalcem med osamosvojitveno vojno leta 1991. Po osamosvojitvi Slovenije je ZBZB NOB izgubila status družbeno politične organizacije in postala nestrankarska organizacija civilne družbe. Leta 1992 se je preimenovala v Zvezo združenj borcev in udeležencev NOB, od leta 1997 pa so se vanjo lahko vključevali tudi člani, ki niso bili udeleženci narodnoosvobodilnega boja. Leta 2007 se je preimenovala v Zvezo združenj borcev za vrednote NOB in postala splošna domoljubna organizacija, ki ohranja in razvija vrednote in izročila narodno osvobodilnega boja in vse vrednote antifašizma. Danes ima zveza 84 kolektivnih članov, to je združenj in društev, ki so razčlenjena na 705 krajevnih organizacij in povezana v 14 pokrajinskih svetov. V ZBZB deluje tudi mladinska organizacija. ★

Prapori z zvezdo so tradicionalni simbol Zveze borcev, ki ne manjkajo na nobeni slovesnosti.

Slovesnost pri rojstni hiši Franca Rozmana Staneta v Pirničah.

Razstava NOB 1941-1945

Pripravlila: Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije
Besedilo: dr. Martin Premk
Recenzija: dr. Nevenka Troha
Fotografije: Muzej novejšje zgodovine Slovenije
Fotografije na plakatu ZBZB NOB: Iztok Pipan
Ljubljana, 2022

Zveza borcev je najstarejša veteranska organizacija v Sloveniji. Ustanovljena je bila 4. julija 1948.

Prihod praporov na slovesnost ob praznovanju 70-letnice Zveze borcev, julija 2018, na Kongresnem trgu v Ljubljani.

Zveza borcev na leto priredi okoli 400 proslav. Slovesnost v Dražgošah se uvršča med največje prireditve, saj gre za spomin na eno večjih bitk slovenskih partizanov proti okupatorju.

DRAŽGOŠE

